

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙINNOVATIVE APPROACHES TO TRAINING OF FUTURE
SPECIALISTS IN SOCIONOMIC SPECIALTIES

Стаття присвячена проблемі використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Узагальнено, що представники таких професій працюють у різних сферах соціальної практики. До групи фахівців соціономічних спеціальностей належать педагоги, медичні, соціальні працівники, психологи, працівники сфери послуг, професійна діяльність яких пов'язана з безпосередніми комунікативними контактами з іншими особами. Основою професійної діяльності фахівців соціономічних спеціальностей є міжособистісна взаємодія, що відбувається на рівні «людина – людина». Тому важливим аспектом професійної підготовки майбутніх представників соціономічних спеціальностей є використання таких інноваційних педагогічних підходів у вищій школі, які дадуть змогу студентам засвоїти оптимальні моделі міжособистісної взаємодії. Основою таких інноваційних підходів є інтерактивне навчання, що базується на активній міжособистісній взаємодії.

Узагальнено, що для розвитку здатності майбутніх представників соціономічних спеціальностей організувати ефективну міжособистісну взаємодію доцільно використовувати інтерактивні вправи, спрямовані на вирішення таких завдань: розвиток у студентів здібностей встановлювати і підтримувати психологічний контакт у спілкуванні; сприяння пізнанню майбутніми фахівцями власних можливостей та обмежень у взаємодії з іншими людьми; усвідомлення та зняття внутрішніх бар'єрів, які заважають організації ефективної комунікації; розвиток здатності прогнозувати поведінку іншої людини у міжособистісній взаємодії. У процесі активної участі студентів у виконанні інтерактивних вправ відбувається загальний особистісний розвиток кожного учасника. Участь студентів у виконанні інтерактивних завдань базується на тому, що всі учасники повинні дотримуватися чітко окреслених принципів: моделювання, активності, відвертості, «тут і зараз», довірливості, дослідницької (творчої) позиції, об'єктивності (усвідомлення) поведінки. Основним засобом, який дає змогу визначити міру дотримання окреслених принципів, є зворотний зв'язок у змодельованій інтерактивній ситуації міжособистісної взаємодії майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Ключові слова: майбутні фахівці, соціономічні спеціальності, професійна підготовка, міжособистісна взаємодія, інтерактивні технології, ігрові ситуації.

The article deals with the problem of using interactive technologies in training of future specialists in socionomic specialties. It has been generalized that representatives of such professions work in different spheres of social practice. The group of specialists in socionomic specialties includes teachers, medical and social workers, psychologists, service workers, the professional activities of which are related to direct communication contacts with other people. The basis of professional activities of specialists in socionomic specialties is interpersonal interaction, which takes place at the "human-human" level. Therefore, an important aspect of vocational training of future representatives of socionomic specialties is the use of such innovative pedagogical approaches in higher education that will enable students to learn optimal models of interpersonal interaction. The basis of such innovative approaches is interactive study that is based on active interpersonal interaction.

It has been generalized that to develop the ability of future representatives of socionomic specialties to organize effective interpersonal interaction, it is advisable to use interactive exercises aimed at solving the following tasks: development of students' skills to establish and maintain psychological contact in communication; promotion of cognition of own capabilities and limitations in interacting with other people by future specialists; awareness and removal of internal barriers hindering the organization of effective communication; development of ability to predict another person's behavior in interpersonal interaction. There is a general personal development of each participant in the process of active student's participation in doing interactive exercises. Participation of students in solving interactive tasks is based on the fact that all participants must adhere to clear described principles: modeling, activeness, frankness, "here and now", credulity, research (creative) position, objectification (awareness) of behavior. The main mean, which gives an opportunity to identify the degree of compliance with the outlined principles, is a feedback in the simulated interactive situation of interpersonal interaction of future specialists in socionomic specialties.

Key words: future specialists, socionomic specialties, vocational training, interpersonal interaction, interactive technologies, game situations.

УДК 378
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-2.26>

Мельничук І.М.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
вищої школи та суспільних дисциплін
Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Засадничою характеристикою професійної діяльності фахівців, які працюють у колективі, є соціальний характер, що передбачає активну міжособистісну взаємодію. Найбільше потребує цілеспрямованої підготовки до міжособистісної взаємодії професійна група, яку у класифікації професій дослідники відносять до типу «людина –

людина» [2; 4], що становить основу діяльності представників соціономічних спеціальностей. Важливість і необхідність всебічного вивчення професій типу «людина – людина» й особливостей підготовки майбутніх фахівців такого профілю пов'язана із широким поширенням соціономічних професій у сучасному суспільстві, адже із представниками таких професій люди мають справу

в різних сферах соціальної практики. До групи фахівців соціономічних спеціальностей належать педагоги, медичні, соціальні працівники, психологи, працівники сфери послуг та ін., професійна діяльність яких пов'язана з безпосередніми комунікативними контактами з іншими особами. Так, фахівці педагогічних спеціальностей здійснюють навчально-виховний вплив на учнів чи студентів, комунікують на професійні теми з колегами, обговорюють проблеми навчання та виховання підростаючого покоління з батьками учнів, що вимагає від них високого рівня готовності до організації міжособистісної взаємодії в соціумі. Від якості надання психологічної допомоги, яка здебільшого відбувається у процесі спілкування фахівця із клієнтами психологічних служб, часто вирішуються особистісні проблеми людей, котрі звернулися до психолога. У процесі спілкування, обговорення і визначення шляхів ефективного вирішення соціальних проблем важливу роль відіграють соціальні працівники. Часто лікувальний ефект мають переконувальні розмови лікаря чи медичної сестри з пацієнтами.

Таким чином, до представників соціономічних спеціальностей можна віднести таких фахівців, у професійні обов'язки яких входить організація комунікативної міжособистісної взаємодії. Актуалізується проблема врахування у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей особливостей організації оптимальної міжособистісної взаємодії для налагодження ефективних взаємин з іншими суб'єктами, що входять у коло їхніх професійних впливів. Викладачі використовують комплекс педагогічних методів, прийомів, технологій і засобів, спрямованих на формування професійно компетентного фахівця, і це сприяє оновленню системи вищої освіти. Зазвичай основою таких інноваційних підходів є інтерактивне навчання, яке базується на активній міжособистісній взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових літературних джерел свідчить, що в педагогічній сфері дослідники намагаються конкретизувати специфіку роботи фахівців соціономічних спеціальностей. Так, у статті Т. Браніцької визначено основні ознаки (критерії), які дають змогу охарактеризувати професійну діяльність представників соціономічних спеціальностей. До таких ознак дослідниця відносить цілі та засоби діяльності, умови праці, функції працівника професій типу «людина – людина» [1, с. 26]. Розширює перелік суб'єктивних критеріїв ефективності професійної діяльності представників соціономічних спеціальностей Ю. Якуніна, зазначаючи, що професійну діяльність таких фахівців можна розглядати як таку, яка відбувається одночасно на кількох рівнях соціальної системи: індивід (суб'єкт праці), «команда» чи трудовий колектив, профе-

сійна спілка, соціум як споживач праці суб'єкта діяльності [5, с. 7]. Науковці аргументують, що на сучасному етапі актуальним є вдосконалення професійної підготовки фахівців соціономічної сфери діяльності, тобто сфери «людина – людина», яка має такі основні модифікації: виховання, навчання, організацію тощо. Тому нині надається перевага впровадженню у практику таких педагогічних технологій, що сприяють формуванню індивідуального стилю спілкування фахівців соціономічної сфери діяльності [2]. До таких технологій відносно інтерактивне навчання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У педагогічній літературі презентовано значну кількість наукових розвідок, присвячених різним аспектам організації інтерактивного навчання у вищій і загальноосвітній школі. Однак теоретичний аналіз наукових джерел дає змогу зазначити, що в загальній проблемі професійної підготовки майбутніх представників соціономічних спеціальностей залишаються невирішені раніше частини: конкретизація основних завдань участі студентів у інтеракціях.

Мета статті полягає у визначенні основних завдань розвитку комунікативної компетентності як результату підготовки студентів до ефективної міжособистісної взаємодії майбутніх представників соціономічних спеціальностей у процесі використання інтерактивних технологій у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що суб'єкти освітнього процесу перебувають у системній, систематичній, цілеспрямованій і професійно зорієнтованій міжособистісній взаємодії. Використання інтерактивних вправ і завдань має чітко окреслені цільові орієнтири.

Так, для розвитку здатності майбутніх представників соціономічних спеціальностей організувати ефективну міжособистісну взаємодію використовуються інтерактивні вправи, спрямовані на вирішення таких завдань:

- розвиток у студентів здібностей встановлювати і підтримувати психологічний контакт у спілкуванні;
 - сприяння пізнанню майбутніми фахівцями власних можливостей та обмежень у взаємодії з іншими людьми;
 - усвідомлення та зняття внутрішніх бар'єрів, які заважають організації ефективної комунікації;
 - розвиток здатності прогнозувати поведінку іншої людини у міжособистісній взаємодії.
- З метою розвитку міжособистісної чутливості використовуються інтерактивні вправи з тренінгу сензитивності [3], що мають на меті:
- розвиток у студентів здібності до самоаналізу та розуміння інших;
 - розподіл чинників сприйняття іншої людини (тих, які проявляються, і тих, що переживаються);

– розвиток здібності до розуміння та прогнозування ставлення, почуттів і стану людини в певних ситуаціях міжособистісних взаємин;

– розвиток чутливості учасників інтеракції до групового процесу міжособистісної взаємодії, пов'язаної зі сприйняттям більш повного ряду комунікативних стимулів, які отримуються від інших.

У процесі активної участі студентів у виконанні інтерактивних вправ відбувається загальний особистісний розвиток кожного учасника. Так, у роботі тренінгових груп особистісного зростання відбувається досягнення таких цілей:

– формування адекватного уявлення про себе як про фахівця соціономічної спеціальності і як про особистість;

– засвоєння системи понять і уявлень, необхідних для психологічного аналізу себе як особистості та соціально-психологічної ситуації міжособистісної взаємодії у групі;

– корекції неадаптивних особистісних установок;

– зняття конфліктів і напруги, які можуть проявлятися у процесі спілкування в кожного з учасників інтеракції;

– формування навичок організації оптимального спілкування, конструктивного вирішення конфліктних ситуацій у міжособистісній взаємодії, психологічного аналізу таких ситуацій тощо.

Систематична участь майбутніх представників соціономічних спеціальностей у виконанні інтерактивних завдань сприятиме розвитку самосвідомості, що передбачає:

– корекцію та розвиток адекватного самосприйняття;

– розвиток здатності до самоаналізу та рефлексії;

– усвідомлення та подолання інтерпретаційних обмежень, які накладаються стереотипізованими фрагментами свідомості, та ін.

Водночас у студентів відбувається розвиток таких важливих психічних процесів:

– розвиток мислення (творчого мислення, рухливості мислення);

– розвиток пам'яті (опанування мнемотехнік);

– розвиток сенсорної спостережливості (розширення здібностей фіксувати всю сукупність сигналів тощо);

– розвиток здібностей емоційної та поведінкової саморегуляції;

– оволодіння навичками релаксації;

– набуття особистого досвіду переживання різних станів на основі усвідомлення власної ролі та дій у ситуаціях міжособистісної взаємодії та його використання у практичних цілях у майбутній професійній діяльності;

– визначення особистісних комунікативних ресурсів і перспектив у професійному зростанні на основі вдосконалення вмінь і навичок комунікативної взаємодії.

Результатом систематичного використання інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх представників соціономічних спеціальностей є такі аспекти:

– підвищення рівня згуртованості студентської групи;

– можливість вирішення внутрішньогрупових і внутрішньоособистісних конфліктів;

– зняття психоемоційної напруги перед реальною практичною діяльністю за фахом;

– адаптація студентів до нових умов праці шляхом засвоєння нових соціальних і професійних ролей;

– розвиток комунікативної компетентності та впевненості в собі в ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Водночас участь студентів у виконанні інтерактивних завдань базується на тому, що всі учасники повинні дотримуватися чітко окреслених принципів поведінки, про що зазначав О. Євтіхов [3]:

– принципу *моделювання*, згідно з яким в інтерактивній вправі можуть моделюватися різні ситуації, у котрих учасники демонструють правильні та недоречні форми поведінки;

– принципу *активності*, який передбачає охоплення ігровою ситуацією всіх студентів, що дає змогу кожному оцінити результативність дій всіх учасників і власної діяльності зокрема;

– принципу *відвертості*, який дає право кожному студенту самому визначати міру своєї відвертості, і якщо він не готовий висловлюватися і діяти, то має право сказати «ні»;

– принципу *«тут і зараз»*, що спрямовує учасників на обговорення актуальної та презентованої в ігровій ситуації проблеми, не відволікаючись на інші питання, які можуть «відхилити» їх від досягнення визначеної мети;

– принципу *довірливості*, що орієнтує студентів на виявлення поваги до інших учасників з урахуванням інтересів, цінностей, почуттів і переживань кожного з них;

– принципу *дослідницької (творчої) позиції*, який сприяє створенню креативного середовища, стимулює учасників до самоаналізу, пошуку нових варіантів вирішення проблем, дослідження закономірностей та особливостей міжособистісної взаємодії та пізнання інших учасників;

– принципу *об'єктивації (усвідомлення) поведінки*, що спрямовує перехід поведінки учасників із неусвідомлено-імпульсивного рівня на усвідомлений – усвідомлення власної поведінки й особистої відповідальності за власні дії та вчинки, необхідний для особистісного та професійного зростання.

Основним засобом, який дає змогу визначити міру дотримання окреслених принципів, є зворотний зв'язок у змодельованій інтерактивній ситуації міжособистісної взаємодії майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Висновки. Основою професійної діяльності фахівців соціономічних спеціальностей є міжособистісна взаємодія, комунікація, спілкування, що відбувається на рівні «людина – людина». Тому важливим аспектом професійної підготовки майбутніх представників соціономічних спеціальностей є використання таких інноваційних педагогічних підходів у вищій школі, які дадуть змогу студентам засвоїти оптимальні моделі міжособистісної взаємодії. Таким педагогічними інноваціями є технології інтерактивного навчання. Використання інтерактивних вправ, ігрових ситуацій професійного спрямування в підготовці студентів до міжособистісної взаємодії базується на врахуванні основних цілей і завдань освітньої діяльності, дотриманні принципів організації інтерактивного навчального середовища та діяльності всіх його учасників.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці спеціальних ситуативно-ігрових вправ професійного спрямування для підготовки конкретних представників соціономічних

спеціальностей – медичних сестер, лікарів, викладачів медичних закладів освіти, котрі здобувають науковий ступінь в аспірантурі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Браніцька Т.Р. Загальна характеристика фахівця соціономічних професій. *Збірник наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 25–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_6_7.
2. Гусарова Е.Н. Формирование индивидуального стиля общения специалистов социомической сферы в процессе профессиональной подготовки : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Краснодар, 2001. 20 с.
3. Евтихов О.В. Практика психологического тренинга. Санкт-Петербург : Изд-во «Речь», 2007. 256 с.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения : учебное пособие. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 304 с.
5. Якунина Ю.Е. Субъективные критерии эффективности профессиональной деятельности в профессиях типа «человек – человек» : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Москва, 2004. 24 с.